

Fábián László

NINCS IDŐM MIKSZÁTHRA

ma megint nincs időm Mikszáthra, és nem tudom, miért éppen rá nincs, miért akkor foglalt el valami más, valami egyéb, érdekes vagy érdektelen, hasznos vagy haszontalan, amikor elhatározom, na, most akkor jöjjön, következzen ő, mint a fogorvosnál: érkezési sorrendben, de hiszen nekem éppen érkezésem nincsen a jó palócra, ha meg támadna olyasféle gondolatom, amely kisöpörné előtte az utat, szabaddá tenné föl-szabadult lépteim előtt, akkor egyáltalán nem érzem leendő lépteimet föl-szabadultnak, Mikszáth-szabadoknak, pedig hát, pedig hát...

ja, igen, azt el tudnám képzelni; az *Akli Miklósi* azt valóban el tudnám képzelni, az olyan! arra Umberto Eco is csettintve mondaná: „nyitott mű” (olyan, mint a többi), mert hogy az folytatható, akár elemeire bontható és újraírható száz meg száz (azért annyi talán mégsem!) változatban, akár úgy is, hogy még mindig Aklicska legyen a hőse, noha úgy is, hogy Ferenc császár, az a pedáns hivatalnok: elképzelem, amint bemegy a Burg-hivatalba, a császári hivatalba, levezi porköpenyét, gondosan vállfára igazítja, lakája segítségével könyökvédőkbe bújik, majd íróasztalához ül, fölüti a főkönyvet, hiszen egy császár mégiscsak egy főkönyvet kell, hogy fölüssön, orrán cvikker, mert a Habsburgok általában rövidlátók (most, persze, elő kéne keresnem a felvételt, amelyen együtt vagyok fényképezve a Habsburg-lánnyal, vajon szemüvegben van-e ő is), finoman hunyorog, keze tétován elindul a kalamáris felé és...

nos, ezt ismét nem folytathatom, hiszen ez már egy történet lenne, akár azzal a nagyképűséggel is, hogy én és a Habsburg(ok), ami mégiscsak röhej, de semmiképpen sem Mikszáth, mitöbb, pontosan ez venné el újfent az időmet Mikszáthtól, holott én rá akarnám szólni, és föl nem foghatom,

miért pont Akli Miklós jár minduntalan a fejemben, pedig minapában bele-bele néztem A fekete városba, és tudom, hogy a Beszterce ostroma vagy az Új Zrínyiász (ilyenkor szoktuk volt mondani: ohne As), az - ugye - mégis, netán a magasabb literatura becse, meg a társadalomábrázolás, az elmélyült realizmus, a kritikai szufla-

na, igen!

de hát az Akli Miklós meg olyan, amilyen...

ez az a pillanat, amikor vallomást illenék tennem, hogy - tényleg - milyen is az Akli Miklós, milyen, mint történet, mint regény, mint írói teljesítmény, mint életműdarab, hiszen minduntalan csak fintorgok, midőn hivatásos, tudós irodalmárokat olvasok vele kapcsolatban, és én még olyankor is jobban kapcsolatban vagyok a művel, úgy érzem, mint a jeles urak, akik számomra teljességgel érthetetlen szempontok alapján (és igazán csak Mikszáth apropóján) sületlenségekről értekeztek, hogy társadalomábrázolás, elmélyült realizmus, kritikai szufla és miegymás, szóval hablaty, és az a fakezű pályatárs jut rögvést eszembe, aki nagy hevülettel, hasonló téveszmék alapján takarítgatta ki az irodalomtörténetből Mikszáth német kortársát, May Károlyt, aki - természetesen - ezerszerre melegebb szavakat érdemelne legalább azoktól, akiknek van fülük a hallásra és így tovább...

hát tessék: most meg Mikszáth és May Károly -

hol itt a minőségérzék? hol a fegyelem, amely visszafog a hasonlíthatatlan dolgok összehasonlításától? egy ifjúsági író ticskál csak amiatt, mert... de talán tetszettek olvasni A két koldusdiákot vagy A beszélő köntöst, esetleg még az Akli Miklóst is, mivel hogy ifjúsági regény, meg hogy Mikszáth, és akkor megintcsak minőségérzék vagy az említett fegyelem?

PALÓC TÍPUSOK

ugyan már -

hát a *Karácsony*, hát a Vitzliputzli-novellák Maytól? mégsem csak ifjúsági irodalom, olvassuk bár a legkritikusabb szemmel is, mitöbb: valódi, rangos művészet, a vonakodásnak semmi helye, de talán az is valami, hogy a német írók jelentős része milyen melegséggel nyilatkozik a börtönviselt tanítóról, kivált a *Mein Leben und Streben* ismeretében -

értettem: Mikszáth -

de hiszen róla (is) beszélek; arról a mára szinte ismeretlenné vált képességről, hogy miként kell ráakadni egy épkézláb történetre, hogyan kell azt úgy végigbonyolítani egy regényen, hogy minden szála érdekes maradjon, miként lehet hiteles környezetet teremteni, érzékletes leírást adni, „hallható” párbeszédet kreálni stb., stb, és - természetesen - mindebből megszöni valamiféle világgépet is, hiszen - gyanítjuk - a regény mégiscsak bizonyos totalitás, és - ha hiszik, ha nem - ez a teljesség mind Mikszáthnak, mind Maynak sajátja, sőt, tudunk róla, eltökélt szándékkal vonultatják föl - kedvünkre...

az Akli Miklós - például - így kezdődik: „Mária Terézia udvari személyzete közt még ott szerepel koncipisták, kontrollorok, sekretáriusok, kancellisták közt az udvari bold, de II. József törölte ezt az állást, s azóta csak okos emberek voltak az udvarnál”, azaz: a szerző jó előre és jó mélyen beágyazza történetét az iróniába, hiszen a mondat finom humora, az indirekt gúny elvégzi ezt a föladatot, a továbbiakban mendemonda, pletyka, anekdóta, különcködés, kaland, szerelem, játék, tragikus elem (ki tudja, mi még?) jól megfér egymással, tompítják, élesítik, ellensúlyozzák, kiemelik egymást a szerző szándéka szerint, ráadásul olyan természetességgel, amely a leghalványabb aggályainkat is szertefoszlatja még olyan romantikus vándormotívumokkal szemben is, mint - teszem azt - az elcserélt királylány, mivel Mikszáth ennek a lebegtetését is érti, az egész regényt szegi be a következő zárópasszussal: „- Ej, no! Ne legyetek hát birkák. Hiszen nem az igazi Mária Lujza.

De hagyjuk ezt most, régi dolog ez, nem jó ezt feszegetni” -

valóban: kényes dolog a valóság működtetése, igaz és hamis úgy szökkennek olykor egymásba, akárha mindig is együvé tartoztak volna, mert néha, nem túlságosan gyakran, mégiscsak könnyű a lélek, talán Mikszáth is elmondhatta időnként magáról, amit amerikai kortársa, hogy

„**nem hallom a kaszás időt súlyosan suhogni**” - (Sidney Lanier), vagyis akár az idill pillanatai is elkövetkezhetnek;

az idill; ez újfönt valami negatívum, legalább is a modern (hát még a posztmodern!) ember szemében, akinek fogalma sincs róla, hogy akár ügyelni is lehet az idillre, óvni, védeni, mint olyasvalamit, amely fáradságainkat, reménytelenségünket, kedélyvesztésünket oldja, mert nem lehet, mert kibírhatatlan életen át búvalbaszott pofával járni a világban -

Mikszáth ezt is tudta!

tessék „különös házasságára” gondolni Mauks Ilonával, akitől elvált, nehogy magával rántsa a nyomorúságba, majd amikor ismét javult az anyagi helyzete, újból feleségül kérte szerelmét (úgy tetszik, az egyetlen), mivel már biztosítani tudta számára a szolid jómódot. nekem pedig meggyőződésem, hogy az idillt óvta a maga lovagias módján...

Mikszáth a lovagias férfi, Mikszáth a korrekt író

de hisz' akkor ember és mű mélységes harmóniában...

ez volna a kritikai realista Mikszáth?

már az elején javallottam, felejtsük el ezeket a csacskaságokat; ilyesmiket lehet (nem igazán tisztességes) iskolákban tanítani, szabad beleírni, magyarázni szakkönyvekbe (azokat úgyse olvassa épeszű ember), ám ha komolyan akarunk irodalomról, kivált művekről szólni, ezeket kerülni kell, ha kicsit is adunk saját hitelünkre -

akkor viszont miről beszéljünk?

éppen ez jár a fejemben, lám, emiatt nem jutottam hozzá ma sem, hogy igazán Mikszáthról csevegjek...